

ЕКОЛОГІЧНІ РИЗИКИ ПОШИРЕННЯ ПУСТЕЛЬНИХ ТЕРИТОРІЙ В МЕЖАХ РЛП «МІЖРІЧИНСЬКИЙ»

Дідун В.І.

Національний університет «Києво-Могилянська академія», Київ

З початку ХХ століття і до сьогодні вивчаються причини та закономірності утворення пустель на території Українського Полісся як нетипового ландшафту та з точки зору унікальних реліктів. Теоретична оцінка ризиків поширення пустельних територій під впливом змін клімату та інтенсивного антропогенного навантаження на території Чернігівського Полісся на даний час не проводилась.

Термін «екологічний ризик» часто використовують у значенні можливої екологічної небезпеки, до якої можуть призвести як природні, так і антропогенні чинники. Антропогенез зумовлюють погіршення стану навколишнього природного середовища через забруднення ґрунтів, води та повітря. Дослідження екологічних ризиків вимагає розробки протидій з метою уникнення шкідливих наслідків і запобігання погіршенню стану довкілля. Неконтрольована діяльність людини наряду з змінами кліматичних умов призводить до поширення площ пустельних територій, збідненню біорізноманіття, зникненню червонокнижних видів флори та фауни, унікальним ландшафтам, продуктивності лісових насаджень, зменшенню родючості ґрунтів.

Аналіз поширення пустельних територій в межах Регіонального ландшафтного парку (РЛП) «Міжрічинський» дасть можливість зрозуміти загрозу ландшафтам Чернігівського Полісся та їх продуктивності. Прикладом інтенсивного формування пустельних територій в межах України можуть слугувати Олешківські піски Херсонської області чи території видобутку корисних копалин Житомирської області.

На півночі України існують піщані території, які збереглися у великих обсягах після останнього (так званого Дніпровського) зледеніння. Їх почали вивчати на початку ХХ століття. Перші теорії виникнення реліктових пустель були запропоновані П.А. Тутковського у роботі «Викопні пустелі північної півкулі», 1910 р. Визначення екологічних ризиків поширення пустельних ландшафтів в межах Чернігівського Полісся дозволить: 1) відтворити палеокліматичні умови Полісся; 2) проаналізувати сучасні передумови поширення пустель та значення цього явища для оточуючих ландшафтів; 3) визначити чинники, що сприяють формуванню пустель. Пустельні території в межах Регіонального ландшафтного парку «Міжрічинський» (далі РЛП) – це наслідки еолових процесів, що відбувалися на території України в кінці плейстоцену. Холодний і сухий клімат, а також постійні вітри північно-західного напрямку, сприяли інтенсивному розвитку еолових процесів, зокрема формуванню пустель.

Метою представленої роботи було визначити екологічні ризики поширення пустельних територій в межах РЛП «Міжрічинський».

Аналіз території Міжрічинського РЛП дозволив виділити такі природні зони: болота; соснові, листяні та змішані ліси; водні території парку; лучні, що переходять в пустельні утворюючи напівпустелі в межах парку.

Пустельні території в межах парку характеризуються присутністю: а) ділянок піщаних і лесових відкладів частково вкритих пустельною рослинністю; б) гряд палеобарханів різної висоти, які направлені на північний-захід. Гребень барханів не містить рослинності; в) прилегла територія вкрита травами, що витримують посуху та високі температури, лишайниками та мохом; г) території обох військових полігонів мають лучну рослинність та ділянки відкритих пісків; д) тваринний світ представлений плазунами та комахами.

До антропогенних чинників, які сприяють ерозії земельного і ґрунтового фонду віднесено: несанкціоновану вирубку лісу; пожежі в лісі і в степу; загибель деревостану і порушення ґрунтового шару у різний спосіб; руйнування рослинного і ґрунтового шару транспортними засобами; функціонування військового полігону, випробування зброї та військової техніки.

Проведений аналіз природних і антропогенних чинників і моніторинг пустельних територій дозволяє визначити екологічні ризики. В цілому територію РЛП не можна вважати зоною екологічного ризику щодо поширення пустельних локацій, за певних умов. Головними екологічними ризиками поширення пустельних територій РЛП можна вважати наступні:

А. Зменшення площі зелених насаджень і збіднення біорізноманіття.

За природних чинників, в умовах аридизації клімату, відсутня можливість закріплюватися рослинам на піску і лесі, відповідно не формується гумусовий шар і в подальшому ґрунті. Це призводить до зменшення кількості і різноманіття флори, яка по суті є головним утримувачем поширення піску; збіднюється біорізноманіття території ПЗФ.

Б. Ерозія ґрунтів і збільшення площі лесово-піщаних відкладів.

Під впливом антропогенних чинників зникають умови закріплення піску, що у свою чергу сприяє його поширенню. Функціонування полігонів не дає змоги відновлюватись та закріплюватись рослинності, що сприяє зростанню площі незакріплених пісків і збільшенню ерозії ґрунтів.

Як окремо так і у комплексі, антропогенні і природні чинники посилюють ерозію ґрунту і сприятимуть формуванню пустельних ландшафтів в межах РЛП.

Ймовірності виникнення несприятливих для навколишнього середовища умов можна запобігнути якщо: 1) впровадити заходи для закріплення піску шляхом висадження молодого лісу, який впливає на затримання вологи у межах локації і утворенню ґрунтового шару; 2) виділити еродовані землі у ґрунтозахисний фонд в межах РЛП і обмежити вплив місцевого населення, заборонити проїзд на будь-якому транспорті; 3) закрити ділянку для військових в межах і поблизу кордонів РЛП, заборонити будь-які випробування і переміщення військової техніки.